

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
Загірняка Дениса Михайловича
на дисертаційну роботу
Юрчишеної Людмили Вікторівни
«Фінансова стійкість університетів у трансформаційній моделі
економічного розвитку України»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

Актуальність теми дослідження

Тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною в контексті побудови трансформаційної моделі економічного розвитку України, яка потребує переосмислення ролі освіти, науки та людського капіталу у формуванні нової економічної парадигми. Одним із ключових елементів цієї моделі виступають університети – як центри генерації знань, розвитку інновацій, формування компетентного людського капіталу та вироблення рішень, що забезпечують сталий економічний розвиток.

У сучасних умовах глобальних викликів – технологічних змін, соціальних трансформацій, економічної нестабільності, наслідків пандемії COVID-19 та повномасштабної війни в Україні – фінансова стійкість університетів набуває стратегічного значення. Саме вона забезпечує спроможність закладів вищої освіти виконувати свою соціальну, освітню та наукову місію в умовах динамічного та нестабільного зовнішнього середовища.

Фінансова автономія, ефективне управління ресурсами, диверсифікація джерел фінансування стають важливими чинниками адаптації університетів до нових викликів. У цьому контексті дослідження фінансової стійкості

університетів не лише сприяє вдосконаленню науково-методичних підходів до її оцінки, а й дає змогу виробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності ЗВО в умовах трансформаційної економіки.

Таким чином, тема дисертації є своєчасною, науково обґрунтованою та практично значущою, оскільки поєднує аналіз фінансової стійкості університетів в контексті формування трансформаційної моделі економічного розвитку України.

Наукова новизна отриманих результатів

Ознайомившись зі змістом дисертаційної роботи Юрчишеної Л. В., слід відзначити, що отримані здобувачкою результати є обґрунтованими та вирізняються належним рівнем наукової новизни. Зокрема, у роботі вдосконалено науково-методичні підходи до оцінки та забезпечення фінансової стійкості університетів, а також поглиблено парадигму трансформаційної моделі економічного розвитку України. Вагомими результатами дослідження, що мають ознаки наукової новизни та відображають особистий внесок здобувачки, є такі:

- розроблено концепцію забезпечення фінансової стійкості університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку України, яка базується на інтегрованому підході до розвитку людського капіталу через дослідження, інновації і формування кадрового потенціалу. Її практичне застосування забезпечить фінансову стійкість університетів у поточній і стратегічній перспективах, гармонізує їх фінансову діяльність із місією та стратегією; зумовлюватиме розвиток людського капіталу держави, стійкості мережі закладів вищої освіти та їх фінансової автономії, а також сприятиме формуванню надійної мережі партнерів для бізнесу в підготовці кадрів, проведенні досліджень та впровадженні інновацій (с. 96);

- розроблено науково-методичний підхід до оцінки поточної фінансової стійкості університетів. Застосування даного підходу дасть змогу виявляти сильні і слабкі місця в управлінні фінансами, збалансовувати стратегічні

завдання з фінансовими можливостями, оптимізувати фінансові ресурси, забезпечити прозорість і гнучкість у прийнятті фінансових рішень, сприяючи сталому розвитку університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку держави (с. 272);

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема надано визначення понять: бізнес-модель університету (с. 54), економічна модель університету (с. 33), фінансова гнучкість університету (250), стійкість закладів вищої освіти (с. 219), фінансова стійкість університету (с. 255);

- удосконалено концептуальні підходи до визначення собівартості освітніх послуг у закладах вищої освіти. Їх застосування забезпечить ефективні рішення щодо цінової політики, оптимізації ціннісних пропозицій, визначення цільової аудиторії абітурієнтів (с. 201);

- обґрунтовано науково-методичний підхід до вибору економічної моделі розвитку університету на основі кластеризації. Це дозволить державі формувати фінансово стійку мережу закладів вищої освіти, університетам – визначити вектори розвитку та конкурентні позиції з урахуванням потенціалу стійкості (с. 346–363);

- структуровано та змістовно наповнено систему компонентів економічної моделі університету на основі ціннісного підходу. Це дасть змогу забезпечити досягнення поточної та стратегічної фінансової стійкості університетів (с. 106);

- удосконалено науково-методичний підхід до оцінки інтегрального показника фінансової стійкості університетів, відповідно до якого обґрунтовано чотири типи фінансової стійкості університетів: збалансована, нормальна, вразлива та кризова. Це дає змогу університетам формувати систему обґрунтованих управлінських і фінансових рішень (с. 328–336);

- удосконалено механізм впливу ключових показників ефективності та рейтингової системи оцінювання університетів на їх фінансову стійкість як інтегровану модель управління. Його застосування сприяє підвищенню представленості університетів у міжнародних і національних рейтингах,

залученню грантів, розширенню партнерських зв'язків, збільшенню кількості вступників із високими конкурсними балами та забезпечує як поточну, так і стратегічну фінансову стійкість університетів (с. 391);

набуло подальшого розвитку обґрунтування парадигми формування трансформаційної моделі економічного розвитку України, що базується на розумінні «трансформації» як процесу перетворень, зумовленого біфуркацією економічної системи, зміною траєкторії її розвитку, переходом на якісно новий рівень розвитку під впливом дії зовнішніх та внутрішніх чинників. Визначено характерні риси та компоненти трансформаційної моделі економічного розвитку України. Це дозволило встановити ключову роль фінансової стійкості університетів у реалізації цих компонентів (людський капітал, інновації, цифровізація, Green Deal), забезпечуючи перехід економічної системи на новий рівень розвитку (с. 87);

- обґрунтовано вплив сфери вищої освіти на економічний розвиток держави через оцінку людського капіталу (індекс людського розвитку, витрати на дослідження і розробки, рейтинг України в Глобальному індексі інновацій). Встановлено, що нестійка динаміка та обмежене фінансування послаблюють вплив людського капіталу на економічне зростання. Визначено негативний вплив скорочення науковців, зменшення фінансування освіти та нестійких інновацій на трансформаційний розвиток, підкреслено необхідність збільшення фінансування освіти, досліджень та інновацій для розвитку людського капіталу й економіки України (с. 117–137);

- набуло подальшого розвитку класифікація фінансової стійкості університетів (с. 226), що стала основою для визначення їх видів, формування методичного підходу до оцінки поточної фінансової стійкості університетів та прийняття управлінських рішень; а також класифікація чинників впливу на фінансову стійкість університетів, обумовлених новою парадигмою вищої освіти та драйверами трансформаційних процесів, враховуючи ціннісний підхід економічної моделі для виявлення прямої та опосередкованої дії з метою забезпечення фінансової стійкості (с. 232–239);

- набуло подальшого розвитку науково-методичний підхід до оцінки стратегічної фінансової стійкості університетів, відповідно до якого запропоновано комплекс інструментів для досягнення стратегічних пріоритетів розвитку. Це забезпечить оптимізацію фінансових ресурсів, підвищить ефективність управління та зміцнить конкурентоспроможність університету як на національному, так і на міжнародному рівнях (с. 313);

- набуло подальшого розвитку методичний інструментарій оцінювання фінансової гнучкості університетів, що включає групи показників та індикаторів, як-от чутливість, оперативність, маневреність, економічність. Доведено ефективність його використання для виявлення, прогнозування та попередження потенційних порушень фінансової стійкості університетів, підвищення швидкості реагування на кризові ситуації, ефективну адаптацію до зовнішніх викликів в умовах обмежених ресурсів в контексті збереження конкурентних позицій на ринку освітніх послуг;

- набуло подальшого розвитку система фінансового планування до моделі розвитку університетів, орієнтована на стратегічні пріоритети їх розвитку, визначення центрів відповідальності, що забезпечують диверсифікацію та зростання доходів, мають право участі в їх розподілі для мотивації кадрового потенціалу, створення гідних умов праці та відповідного матеріально-технічного забезпечення, що дає змогу інтегрувати різні види фінансового планування до реалізації стратегічних пріоритетів розвитку університетів (с. 382);

- набуло подальшого розвитку обґрунтування графічної моделі фінансування університетів, що відображає взаємозв'язок між джерелами фінансування на двох рівнях: макро- (державна модель фінансування) і мікрорівні (модель фінансування, сформована на рівні окремого університету). Це дасть змогу систематизувати та візуалізувати модель державного фінансування закладів вищої освіти в Україні та обґрунтувати модель фінансування університетів (с. 181).

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертації, є результатом ретельно структурованого дослідження та підтверджуються застосуванням відповідного методологічного інструментарію. У процесі дослідження здобувачка продемонструвала вміння комплексно поєднувати загальнонаукові та спеціалізовані методи, що забезпечило глибоке опрацювання проблематики та обґрунтованість отриманих результатів. Використання таких методів, як аналіз, синтез, абстрагування, логічне узагальнення, систематизація, а також діалектичний і системно-синергетичний підходи, дозволило дослідити фінансову стійкість університетів як динамічну, багаторівневу економічну категорію в контексті трансформаційної моделі економічного розвитку.

Теоретичні напрацювання були доповнені широким спектром емпіричних методів, серед яких – коефіцієнтний і структурний аналіз, нормування, трендові оцінки, кластеризація методом k-Means, експертні оцінки та інші методи наукового дослідження. Візуалізація результатів сприяла чіткому поданню висновків та полегшила їх інтерпретацію.

Інформаційна база дослідження охоплює нормативно-правові документи, офіційні статистичні та фінансові дані державних органів України, а також звітність 35 закладів вищої освіти, дані ЄДЕБО. Авторка активно використовувала інформаційні матеріали міжнародних організацій, зокрема Світового банку, OECD, WIPO, UNESCO, HESA, що підвищує аналітичну репрезентативність та надає результатам ширшого контексту.

Застосування авторського підходу до оцінки фінансової стійкості університетів, орієнтованого на виклики трансформаційної моделі економічного розвитку України, дозволило здобувачці сформулювати обґрунтовані наукові положення та логічно узгоджені висновки. Результати дослідження послідовно викладено у тексті дисертації, а також відображено в

рефераті та наукових публікаціях, у тому числі у виданнях, що індексуються у Scopus та Web of Science.

У цілому, рівень обґрунтованості та достовірності результатів дослідження відповідає вимогам до дисертаційних робіт докторського рівня.

Повнота викладення основних положень дисертації у наукових видання та апробація результатів дослідження

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок про те, що здобувачка досягнула поставленої мети та вирішила завдання дослідження. Наукові положення викладені в дисертаційній роботі є обґрунтованими, логічними, базуються на об'єктивному аналізі явищ і процесів із використанням відповідного методологічного інструментарію. Це дало можливість сформулювати висновки і визначити певні рекомендації.

Наукові результати дисертаційної роботи опубліковані у 52 наукових публікаціях, зокрема: 3 монографії, одна з яких одноосібна, 6 публікацій, що включені до наукометричних баз Scopus, Web of Science Core Collection, у т. ч. 4 у періодичних виданнях, включених до категорії «А» (з яких одна стаття в журналі Q2). 26 статей у наукових фахових журналах категорії «Б» і 24 публікації у збірниках матеріалів конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів. Загальний обсяг публікацій 48,81 д. а., з яких належить авторіві – 43,42 д. а.

Публікації автора, як за кількістю, так і рівнем наукових журналів, в повній мірі відображають зміст дисертації та відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України до опублікування результатів дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації

Дисертація і публікації Людмили Юрчишеної свідчать про дотримання нею принципу академічної доброчесності. У тексті дисертації є посилання на

список використаних джерел, зазначено особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві. Здобувачка дотримувалася етичних норм, принципів академічної доброчесності та вимог законодавства про авторське право. У докторській дисертації і рефераті фактів порушення академічної доброчесності, фабрикації та фальсифікації даних не виявлено (підтверджено звітом подібності, складеним у програмі StrikePlagiarism).

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано в рамках двох тем державної реєстрації кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Фінансово-кредитні інструменти гнучкого управління в умовах циклічного економічного розвитку» (0120U102710) та «Інструменти господарювання забезпечення фінансової стійкості держави, територій та суб'єктів в умовах економічної нестабільності» (0124U001578).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів

Основні наукові положення дисертаційної роботи доведені до рівня науково-методичних розробок і конкретних практичних рекомендацій, що сприяють забезпеченню фінансової стійкості університетів.

Результати дослідження впроваджено на всіх рівнях управління:

на державному рівні – у діяльність Міністерства фінансів України (довідка № 17050-21/206 від 12.11.2024) та Комітету Верховної ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка № 04-32/13-2024/247262 від 07.11.2024);

на регіональному рівні – у діяльність Вінницької обласної Ради (довідка № 1445/01.01-19/2024 від 03.10.2024) та Департаменту гуманітарної політики Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 01.01.2-6320 від 01.10.2024);

на рівні закладів вищої освіти України, зокрема: Донецького національного університету імені Василя Стуса (акт № 01-23/12.0-24 від 23.03.2023), Львівського національного університету імені Івана Франка

(довідка № 3128-Н від 02.10.2024), Сумського державного університету (довідка № 0875 від 30.09.2024), Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (довідка № 30 від 27.09.2024), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/2896 від 27.09.2024), Західноукраїнського національного університету (довідка № 126-10/2292 від 02.10.2024).

**Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеності, оформлення,
відповідності встановленим вимогам**

Дисертаційна робота Юрчишеної Людмили Вікторівни відзначається логічною структурою, змістовною повнотою та внутрішньою цілісністю. У ній чітко визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічну основу дослідження, що відповідає вимогам до наукових праць докторського рівня. Робота демонструє високий рівень теоретичного узагальнення, глибокий аналіз сучасного стану проблематики та належний рівень обґрунтованості наукових положень і практичних рекомендацій.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 538 сторінок, з яких 413 сторінок припадає на основний текст.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методологічну базу роботи. Також представлено наукову новизну, практичне значення результатів, а також інформацію про апробацію та публікації за темою дисертації. У кожному розділі логічно викладено результати дослідження, які підсумовано у відповідних висновках до розділу, а також узагальнено у загальних висновках відповідно до поставлених завдань.

Робота оформлена відповідно до чинних вимог Міністерства освіти і науки України щодо структурних елементів, цитування, посилань та оформлення списку використаних джерел. Матеріали представлені грамотно,

з дотриманням академічної доброчесності, а викладення результатів є чітким, логічним і послідовним.

Реферат повністю репрезентує зміст та структуру дисертації, відображаючи основні наукові положення, результати та висновки, що виносяться на захист, і є тотожним за змістом основному тексту роботи.

Таким чином, робота є завершеним науковим дослідженням і повністю відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Зауваження та дискусійні положення до дисертації

У цілому доцільно позитивно оцінити наукове та практичне значення одержаних у дисертації результатів, однак варто зазначити на деяких дискусійних положеннях і зауваженнях.

1. Дискусійним видається впровадження окремих запропонованих інструментів забезпечення фінансової стійкості університетів (с. 161–165, с. 180–183) в умовах воєнного стану. Зокрема, потребують додаткового обґрунтування можливості реалізації інструментів диверсифікації доходів, як-от проєктне фінансування, залучення інвестицій в умовах обмеженого доступу до ринку освітніх послуг, демографічного скорочення та зростання безпекових ризиків. Доцільно було б акцентувати, які з інструментів є найбільш релевантними для університетів, розташованих у деокупованих або прифронтових територіях.

2. У роботі акцент зроблено на такому інструменті забезпечення фінансової стійкості університетів як стратегія і лідерство (с. 241–242). Водночас не уточнено, яким чином університети можуть адаптувати стратегічні плани в умовах форс-мажорних обставин, як-от війна або масова міграція населення. Це положення потребує конкретизації адаптивних механізмів управління.

3. У пункті 2.3 (с. 181–183) виокремлено іміджеві джерела фінансування як окремий кластер у структурі гібридних інструментів. Проте дискусійним є

питання, яким чином імідж ЗВО може трансформуватися у стабільний фінансовий потік. Доцільно уточнити, які саме іміджеві показники (наприклад, представленість у міжнародних і національних рейтингах) мають позитивну кореляцію з фінансовою підтримкою з боку бізнесу чи донорів.

4. У розділі 4 (с. 325–336) контингент розглядається як один із критеріїв інтегральної оцінки фінансової стійкості ЗВО. Проте не деталізовано, як зміна структури контингенту (за спеціальностями, рівнями, формами здобуття вищої освіти) може по-різному впливати на фінансову стійкість університету. Це положення доцільно було б доповнити відповідною деталізацією та прикладами, що дозволили б виявити особливості впливу різних структурних характеристик контингенту на фінансову стійкість ЗВО.

5. У дисертації запропоновано використання модифікованого індексу Хіршмана-Херфіндаля (ННІ) для оцінки диверсифікації доходів ЗВО (с. 283–285), як одного із ключових індикаторів фінансової стійкості. Водночас потребує подальшого обґрунтування межа чутливості цього індексу до змін структури доходів у коротко- і довгостроковій перспективах, а також граничні значення індексу, за яких університет втрачає здатність протистояти фінансовим шокам.

Загальний висновок

Дисертаційна робота *Юрчишеної Людмили Вікторівни* на тему *«Фінансова стійкість університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку України»* є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має значну теоретичну глибину, прикладне спрямування та високий рівень обґрунтованості отриманих результатів. Вона відповідає вимогам, визначеним пунктами 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (із внесеними змінами згідно з Постановами КМУ № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.) та вимогам наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Представлені наукові положення, висновки та рекомендації вирізняються актуальністю, науковою новизною та практичною цінністю. Результати дисертації мають важливе значення для розвитку економіки знань, удосконалення механізмів фінансування вищої освіти, зміцнення фінансової стійкості університетів, а також для формування сучасної трансформаційної моделі економічного розвитку України.

На підставі проведеного аналізу дисертації, реферату та наукових публікацій вважаю, що Юрчишена Людмила Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і фінансів
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Денис ЗАГІРНЯК

